

sokszor jobb a cég kisebb egységeinek, osztályainak (esetleg egyéneknek) az információ-igény-felmérésével kezdeni, és a rendszert fokozatosan kiszélesíteni.

Az első feladat egy stratégiai terv készítése, amelyben meg kell határozni a vállalatunk tevékenységét, különös tekintettel a vevőkör, illetve a konkurrencia szempontjaira. Arra kell koncentrálni, hogy mik azok a tevékenységek, amelyekben a vállalatunknak ki kell emelkednie ahhoz, hogy sikeres legyen egy bizonyos üzletágban. A terv elkészítéséhez felhasználhatjuk Michael Porter elméletét, amely szerint a következő öt versenytényező határozza meg egy iparág sikerességét: a kereslet és a kínálat alkuereje, a létező és a potenciális versenytársak, valamint a mi termékeinket helyettesíteni képes termékek vagy szolgáltatások veszélye.

Ezután következik az információs „kihallgatás”, aminek során kérdőíves felmérést végzünk a cég kulcsembereivel, vezetőivel, hogy az üzleti hírszerzés különféle típusai közül – ezek ugyanis irányulhatnak a konkurrenciára, a piacra, a termékekre, a vevőkörre, a technológiára vagy a környezetre (jogi, gazdasági, kulturális kérdések stb.) – melyikre van szükségük, és melyikre nem. A megfelelő igények összegyűjtése utáni feladat magának az információs rendszernek a létrehozása, amelyben a szükséges információk kényelmesen tárolhatók és visszakereshetők. Ez négy szakaszból álljon: az igényinformációk szortírozása, egy manuális rendszer kifejlesztése, ennek áttétele számítógépi környezetre, majd a rendszer kifinomítása. Ez a munka két-három évet is igénybe vehet. A rendszer kiépítése nyomán az információs szakember előtt álló fő feladat a rendszeres hírszerző tájékoztatás külső adatbázisokból és saját, nyomtatott forrásaiból, az információk könnyen „fogyasztható” formába való csomagolása és eljuttatása az érdekeltekhez.

(Novák István)

Lásd még 260

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Tervezés

Lásd 225

Munka- és rendszerszervezés

91/257

JAMES, Stuart [ed.]: Measuring library performance = Libr.Rev. 39.vol. 1990. 5.no. 7-57.p.

A könyvtári munka hatékonyságának mérése. (Tematikus szám, 4 cikk.)

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Mozgókönyvtár

A tematikus szám első cikke a teljesítménymutatók természetét, használatát és korlátait, valamint a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatásban való alkalmazásukat tárgyalja. A következő tanulmány a brit közművelődési könyvtárakkal foglalkozik, és beszámol egy felmérésről, amely a skóciai közkönyvtárakban használt teljesítménymutatók használatát vizsgálta a tervezés, költségvetés és értékelés során. A harmadik cikk a műszaki egyetemi könyvtárak teljesítménymutatóinak kifejlődését tekinti át, ismerteti azokat a könyvtári tevékenységeket, amelyekre teljesítménymérést lehet alapozni, és hat mutatót határoz meg. Az utolsó tanulmány a Leicestershire Libraries gyermekek részére történő bibliobuszszolgáltatásának értékelésével foglalkozik.

91/258

MOORE, May M.: Compact disk indexing and its effects on activities in an academic library = J.Acad.Libariansh. 16.vol. 1990. 5.no. 291-295.p. Bibliogr.

Kompakt lemezen kiadott referálólapok beszerzésének hatása egy egyetemi könyvtár különféle munkafolyamataira

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Munkafolyamat; Referáló lap

A Central Michigan University könyvtára, a Park Library 1987 és 1988 folyamán a következő négy CD-ROM indexet szerezte be: InfoTrac General Periodicals Index, ERIC, PsycLIT és GPO Monthly Catalog. A cikk azt vizsgálja, hogy ezek az új információhordozók milyen hatást gyakoroltak a könyvtári munkafolyamatokra.

A személyzet képzése. Mivel a könyvtárosok már értettek az online információkereséshez, nem volt szükség formális képzésre – a könyvtárosok maguktól tanulták meg a rendszerek kezelését. Ezt az is megkönnyítette, hogy mind a négy lemez SilverPlatter termék, ezért a keresési és nyomtatási funkciók megegyeztek.

A használók képzése. A hallgatóknak nyújtott könyvtárhasználati tanfolyamokon minden könyvtáros tanít. Tematikus tanfolyamokat is szerveznek, amelyek iránt az új CD-ROM termékek miatt megnőtt az érdeklődés: a könyvtárosok 1985/86-ban 167 csoportnak, 1988/89-ben pedig 289 csoportnak mutatták be a rendszereket. A könyvtárhasználati oktatás tartalmát gyökeresen meg kellett változtatni. A CD-ROM termékek előtt a könyvtárosok a könyvtár sokféle információforrásának a bemutatására koncentráltak, az új hordozók megjelenésével azonban ezekre tevődött át a hangsúly. A nyomtatott könyvtárhasználati kalauzokat is ki kellett egészíteni a CD-ROM-ok bemutatásával.

Referenz munka. A referenz-könyvtárosok munkája tetemesen megnövekedett. Eddig egy olvasóval való öt- tízperces foglalkozás hosszú időnek számított, de most a CD-indexek használatának megtanítása még ennél is több időt igényel. Gyakorivá vált a sorbanállás, ezért a referenz-személyzet létszámát és munkaidejét meg kellett növelni.

Időszaki kiadványok beszerzése, ill. megtartása. A Park Library a többi amerikai egyetemi könyvtárhoz hasonlóan folyóiratállományának jelentős (35%-os) megnyirbálására kényszerült az elmúlt évtizedben. A folyóiratok iránti igény a CD-indexek beszerzése után csak fokozódott, ezért az állománygyarapítási irányelv az, hogy csak akkor lehet új folyóiratot rendelni, ha egy régebit – ugyanolyan értékben – lemondanak. Mivel a legnagyobb mértékben használt CD-index az InfoTrac, a legnagyobb igény az ebben indexelt

időszaki kiadványok iránt mutatkozott. A könyvtár ezért az InfoTrac által feldolgozott időszaki kiadványok beszerzésére és megőrzésére fordítja a legnagyobb figyelmet.

Könyvtárközi kölcsönzés. A folyóiratcikkek iránti könyvtárközi kérések száma 1985 és 1989 között 112%-al növekedett, a könyvkérések száma ellenben csak 47%-al. 1988-ban 296 folyóiratból kértek négy vagy több cikket, amelyek közül az InfoTrac 66-ot dolgoz fel. Ha ezekre a könyvtár előfizetett volna, akkor a költségvetést hat-ezer dollárral kellett volna megemlíteni.

Távmásolás. A CD-indexek a fax-kérések számát is megnövelték (1988 és 1989 júliusa között 200%-os volt a növekedés). Ennek fő oka az, hogy a használók felfedezték, hogy telefax útján gyorsabban lehet hozzájutni a kért cikkekhez, mint könyvtárközi kölcsönzéssel. Ezért a könyvtár arra kényszerült, hogy a fax-szolgáltatást csak könyvtári célokra korlátozza, és megnövelje a díjakat.

Online keresés. Az ERIC és a PsycLIT CD-ROM változatainak 1988-as beszerzése után a fizetett online keresések száma jelentősen visszaesett: 1987 júliusa és decembere között 177 keresést regisztráltak, 1988 ugyanazon időszaka alatt pedig csak 62-t. A könyvtár politikája az, hogy csak akkor végez online információkeresést, ha az illető adatbázis nincs meg CD-ROM-on.

Az időszaki kiadványok használata. Az elmúlt kilenc évben – egy kivételével – a dokumentumok (főleg könyvek) kölcsönzése állandóan csökkent: 1980-ban 145 ezer, 1988-ban pedig 108 ezer dokumentumot kölcsönöztek. Az időszaki kiadványok házon belüli használata viszont növekedett: 1987/88-ban 9, 1988/89-ben pedig 2,6%-al. A folyóirathasználat megnövekedése egyértelműen a CD-ROM indexeknek köszönhető.

(Novák István)

Lásd még 198, 203, 215

Pénzügyi és gazdasági kérdések

91/259

ESKOLA, Pirkko – SORMUNEN, Eero: Cost comparison of online searching in four hosts: Da-

ta-Star, Dialog, ESA-IRS and STN = Online Rev. 14.vol. 1990. 5.no. 303-316.p. Bibliogr.

Négy online szolgáltató rendszer keresési díjainak összehasonlítása

Költségelemzés; Online információkeresés

A címben jelzett összehasonlító elemzést a finn Műszaki Kutatóközpont tájékoztatási szolgáltatása végezte. Hat adatbázist használtak (BIO-SIS, Chemical Abstracts, COMPENDEX, FSTA, INSPEC és NTIS), amelyek mind a négy szolgáltatónál elérhetőek. A költséghatékonysági elemzéseket kétféle adatátviteli sebesség mellett (1200 és 2400 baud) is vizsgálták. 1200 baud-nál a leggazdaságosabb kereséseket az ESA-IRS útján érték el. A Data-Star, a Dialog és az STN ilyenkor csak igen rövid kereséseknél versenyképes, meglehetősen nagyterjedelmű output mellett. 2400 baudnál ez utóbbi három szolgáltató versenyképessége már sokkal jobb, különösen, ha közepes hosszúságú output-formátumot használunk. A saját adathálózattal nem rendelkező Data-Star és STN távközlési költségei magasabbak a másik két szolgáltató díjainál.

(Autoref. alapján)

91/260

ROBINSON, Mark L.: Dialog business databases: an informal survey of prices = Online Rev. 14.vol. 1990. 5.no. 318-326.p.

A DIALOG üzleti adatbázisainak költségelemzése

Adatbázis -közgazdasági; Költségelemzés

Az adatbázisok használati költségei általában a következő részköltségekből tevődnek össze: kapcsolati idő, találati rekordok szerinti díj és távközlési költségek. A Dialog útján elérhető üzleti adatbázisok díjai is e három tényező alapján kalkulálhatók ki, de néhány extra szolgáltatásnál további költségekkel is kell számolni, pl. a használó által meghatározott formátum, statisztikák és speciális statisztika-formátumok, teljes szöveg, SDI profilok. A szerző a célból végzett egy informális felmérést, hogy a Dialog hatféle típusú

üzleti adatbázisainak (annotációs, bibliográfiai, bibliográfiai/teljes szövegű, útmutató, teljes szövegű, numerikus) költségelemeit összehasonlítsa. (Autoref. alapján)

91/261

DOWNING, Arthur: The consequences of offering fee-based services in a medical library = Bull.Med.Libr.Assoc. 78.vol. 1990. 1.no. 57-63.p. Bibliogr. 7 tétel.

Tértítéses szolgáltatások bevezetésének következményei egy orvosi könyvtárban

Szakkönyvtár -orvostudományi; Térítéses szolgáltatás

A térítéses szolgáltatások különböző mértékben befolyásolhatják egy orvosi könyvtár működését. A cikk – az orvosi könyvtárügy körülményeire alkalmazva – felidézi azokat a félelmeket, amelyeket a térítéses szolgáltatások bevezetésének várható következményei váltottak ki. A térítéses szolgáltatásoknak különösen a hagyományos olvasócsoportokra, az állománygyarapításra, a könyvtárközi együttműködésre és a vezetésre gyakorolt hatását vizsgálja. Kitér a New York Academy of Medicine Library térítéses szolgáltatási programjára is.

(Autoref.)

91/262

HAFNER, Arthur W. – PODSADECKI, Thomas – WHITELY, William P.: Journal pricing issues: an economic perspective = Bull.Med.Libr.Assoc. 78.vol. 1990. 3.no. 217-223.p. Bibliogr. 30 tétel.

A folyóiratárak kérdései: gazdasági szempontok

Folyóiratárak

A tudományos folyóiratok árai ugrásszerűen emelkedtek az elmúlt két évtizedben, többszörösen meghaladva az infláció mértékét. Az áremelkedések magyarázata természetesen eltérő az érintettek különböző szempontjai szerint. A cikk gazdasági szempontból elemzi ezen csoportok

(kiadók, könyvtárosok, egyetemi oktatók és más „fogyasztók”) nézeteit, különösen a folyóiratkiadás és árképzés azon szempontjait, amelyek előmozdítják az áremelkedést. A szerzők ötleteket adnak arra, hogy a fogyasztók hogyan reagálnak a megemelt előfizetési díjakra a további áremelkedések megzabolázása érdekében. Mivel az állományok esetleges elszegényedésével az egyetemi oktatás is veszélybe kerül, a kiadók, könyvtárosok, oktatók és szakmai egyesületek közös fellépésére van szükség.

(Autoref. alapján)

Lásd még 196, 224

Személyzet

91/263

HOLE, Carol: Click! The feminization of the public library = Am.Libr. 21.vol. 1990. 11.no. 1076-1079.p.

A közművelődési könyvtár elnöiesedése

Állomány; Használói szokások; Ismeretterjesztő irodalom; Közművelődési könyvtár; Női munkaerő

Az Egyesült Államokban egy 350 könyvtárra kiterjedő 1989-es felmérés szerint a közművelődési könyvtárak használóinak 73%-a a nők közül kerül ki.

A közművelődési könyvtáraknak már az állománya is a női olvasási szokásoknak kedvez. Az alkalmazott és természettudományok anyaga annál kevésbé szerepel az állományban, minél „keményebb” tudományágról van szó. Az állományba bekerülő ilyen művek is inkább a laikusok számára íródtak.

A feminizálódás hatásaként a lakosság nagy része (a legtöbb férfi) kiszorult a könyvtárból. A könyvtárosok azzal védekeznek, hogy a férfiak nem igénylik a könyvtár szolgáltatásait. A háttérben viszont az van, hogy több ízben eredménytelenül kerestek ott korszerű műszaki irodalmat, és inkább előfizetnek egyes folyóiratokra vagy megveszik az őket érdeklő könyveket, semmint a könyvtárban próbálkoznak. Ezenkívül a könyv-

tárosok hajlamosak arra, hogy a középosztálybeli és a felső középosztálybeli vállalkozók számára gyarapítsanak.

A feminizálódás ellensúlyozására – nem feltétlenül öntudatosan – tett kísérletek során túlzott hangsúlyt kaptak az utóbbi években a tájékoztatási szolgáltatások (mégpedig az olvasószolgálat, a rekreációs célú olvasás támogatásának rovására). Ennek ellenére nem sikerült a férfiakat, különösen pedig a munkásokat becsábítani a könyvtárakba.

Tudomásul kell venni, hogy az amerikai férfiak 65 éves korukig, azaz nyugdíjazásukig, szinte kizárólag csak a munkájukkal kapcsolatos szakmai jellegű műveket olvassák. Ha dolgozó éveikben be akarják őket csalogatni a könyvtárba, az állomány összeválogatásakor is kell rájuk gondolni.

(Hegyközi Ilona)

91/264

SCHMIDT, Stella: Zur Situation der Bibliothekarinnen in den USA und der Bundesrepublik Deutschland = Buch Bibl. 42.Jg. 1990. 10/11.no. 838-848.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

A könyvtárosnők helyzete az Egyesült Államokban és az NSZK-ban

Női munkaerő

A könyvtárosság az Egyesült Államokban női foglalkozássá vált, azonban a könyvtárakban dolgozó nők szakmai előrelépési esélyei – akár csak Európában – lényegesen rosszabbak a férfiakénál. A férfiak mobilabbak: gyakrabban változtatnak állást, aktívabbak a továbbképzésben és a kutatásban, kétszer annyit publikálnak, ezáltal karrier-lehetőségeik is jobbak. Viszonylag magas arányban dolgoznak tudományos könyvtárakban és elenyésző számban az iskolaiban, 24%-uk vezetői állást tölt be, míg a nőknek csak 10%-a vezető. (S ráadásul: a női vezető a kisebb, a férfi vezető a nagyobb könyvtári intézményekben tipikus.) Mindezt tükrözi fizetésük átlaga is: a férfiaké évi 19 500 dollár a nők 14 700 dollárjával szemben. A nők a könyvtárban: „hátrányos helyzetű kisebbség”.

Ugyanezek a jelenségek Európában is tapasztalhatók. Az NSZK-ban pl. a könyvtári munkaerőpiac már induláskor is a férfiaknak kedvez: a frissen végzett férfiak 60%-a, a nők 40%-a tud a szakmában elhelyezkedni. A nagy könyvtárak vezetői között itt is a férfiak vannak többségben, (az NSZK 121 nagy közkönyvtárából 75-öt férfi vezet), a szakmai cikkek többségét a férfiak írják stb.

Bár a nők helyzete az USA-ban és Európa könyvtáraiban főbb vonásokban hasonló képet mutat, van egy lényeges különbség: az Egyesült Államokban az érintettek következetesebben harcolnak egyenjogúságuk tényleges megvalósulásáért. Erre a jogi keretek is több lehetőséget adnak. Törvényes előírások kötelezik a nyilvános szolgáltató intézményeket a nők (és a különféle kisebbségekhez tartozók) azonos elbírálására és bérezésére. Az aránytalanságok megszüntetésének eszköze a pozitív diszkrimináció: a nőket (és más hátrányos helyzetűeket) előnyben kell részesíteni az egyensúly helyreállításáig, ennek ütemét az érintett intézmények kötelesek kidolgozni.

A kötelező pozitív diszkrimináció bevezetése a 70-es években nem csak helyeslést váltott ki, hanem heves ellenállást is: a férfi (és fehér!) könyvtárosok most önmagukat érezték diszkriminálva. Az intézkedés első évtizedét elemző vizsgálatok kimutatták, hogy annak hatására növekedett a női könyvtárvezetők száma, bár még mindig nem a könyvtárban dolgozó nők arányának megfelelően. A megüresedett vezetői posztok felét még mindig férfiak foglalják el.

A 70-es években az USA könyvtáraiban rendkívül megélnékült a nők mozgalmá egyenjogúságuk kivívása érdekében. Számos ilyen célú csoportosulás jött létre, a legjelentősebbek a Könyvtáros Egyesület, az ALA keretében. 1976 óta az ALA tanácskozó testületében is eredményesen működik egy állandó bizottság, melynek célja a nők helyzetének vizsgálata és javítása. Számos más egyesülés is tevékenykedik, pl. a könyvtárosképző intézetek tanárnői is kollektíven védik érdekeiket, a Kongresszusi Könyvtárban működő csoport pedig 16 tagú vezetőséget választott, függetlenített szervezőtitkárral. (Első akciójuk arra irányult, hogy a személyi nyilvántartásokból töröljék a házassági adatokat.) Más csoportosulások nem csak a diplomás kolléganőkre, hanem a könyvtár valamennyi nődolgozójára kiterjesztik tevékenységüket.

A könyvtáron belüli mozgalmak szorosan összefüggnek az amerikai társadalomban mind

jobban kibontakozó nőmozgalmakkal. Mindkettőnek az a célja, hogy a munkaidő megfelelő szabályozásával, s a férfiak partneri bevonásával a háztartási munkába megteremtse a munkahelyi szakmai előmenetel tényleges (nem csak jogi) egyenlőségét. E hosszú útnak még az Egyesült Államokban is csak az első lépéseit tették meg.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 182, 192, 197

Marketing

Lásd 181

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

91/265

DHUA, Zhao: The study and practice of information demand by small and medium enterprises (SMEs) in China = Int.Forum Inf.Doc. 15.vol. 1990. 4.no. 37-42.p. Bibliogr. 8 tétel.

Kis- és középvállalatok információigényének tanulmányozása Kínában

Igénykutatás dokumentációs szolgáltatásokra; Termelés információellátása

A múltban az állami tájékoztatási politika képtelen volt reagálni a változó társadalmi-gazdasági körülményekre, ami inkompatibilitást eredményezett az információs kínálat és kereslet között — ez a kínai kis- és középvállalatok információigény-felmérésének háttere. A cikk szisztematikusan elemzi és értékeli az 1985 és 1987 között végzett felmérés eredményeit. Kommentálja a